

Miquel Vives Tort

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA XARXA
VIÀRIA ENTRE EL LLOBREGAT I EL FOIX.
DES DE L'ÈPOCA ROMANA FINS AL
TERCER DECENNI DEL SEGLE XX

Directors:

Doctora Rosario Navarro i Sáez, professora titular del Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia (Universitat de Barcelona)

Doctor Joan Vilà-Valentí, catedràtic emèrit del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional (Universitat de Barcelona)

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA DE LA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA XARXA VIÀRIA ENTRE EL LLOBREGAT I EL FOIX. DES DE L'ÈPOCA ROMANA FINS AL TERCER DECENNI DEL SEGLE XX

INTRODUCCIÓ PERSONAL I ACLARATÒRIA

PRIMERA PART. ELS ELEMENTS PREVIS (La recerca, els objectius de l'estudi i la metodologia)

SEGONA PART: L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA XARXA VIÀRIA

ÍNDIX

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA XARXA	1
ÍNDIX	3
INTRODUCCIÓ	1
0.1. ELS ASPECTES PERSONALS	1
0.1.1. <i>Els orígens de la meva formació bàsica</i>	4
0.1.2. <i>La universitat</i>	5
0.1.3. <i>Els anys postuniversitaris</i>	7
0.1.4. <i>El Centre d'Estudis Martorellencs</i>	9
0.1.5. <i>L'inici dels estudis sobre camins i sobre el paisatge</i>	11
0.2. LA PREPARACIÓ I LA REALITZACIÓ DE LA TESI DOCTORAL	13
0.2.1. <i>La decisió d'elaborar una tesi doctoral</i>	15
0.2.2. <i>El contingut del treball</i>	16
0.2.3. <i>Els objectius inicials i la tesi a desenvolupar</i>	18
0.2.4. <i>L'estudi de l'evolució viària i la nostra periodització</i>	20
0.2.5. <i>L'estructura de la tesi</i>	22
0.2.6. <i>La bibliografia i les demés fonts d'informació</i>	23
0.3. AGRAÏMENTS	24
CAPÍTOL 1. EL PLANTEJAMENT TEÒRIC.....	29
1.1. EL PENSAMENT COMPLEX, EINA PER A L'ESTUDI DE LES CIÈNCIES SOCIALS	30
1.1.1. <i>La problemàtica de l'estudi de fenòmens complexes o poc definits</i>	30
1.1.2. <i>El pensament complex. Precedents antics</i>	32
1.1.3. <i>Descartes i la revolució metodològica d'Occident</i>	34
1.1.4. <i>El principi d'incertesa i els límits del sistema cartesià</i>	36
1.1.5. <i>Edgar Morin i el paradigma de la complexitat</i>	38
1.2. LA GEOGRAFIA I LA CIÈNCIA DEL PAISATGE	43
1.2.1. <i>Les dues concepcions del paisatge</i>	43
1.2.1.1. <i>El paisatge com a creació estètica</i>	44
1.2.1.2. <i>El paisatge, com a objecte d'estudi científic</i>	45
1.2.2. <i>De la teoria de sistemes al geosistema</i>	46
1.2.3. <i>Els paisatges, parts concretes del geosistema</i>	47
1.2.4. <i>El subsistema viari</i>	50
1.3. L'EVOLUCIÓ DELS PAISATGES	53
1.3.1. <i>El principi d'entropia</i>	53
1.3.2. <i>L'evolució del subsistema viari</i>	55
1.3.3. <i>La nostra periodització</i>	60
1.4. L'ARQUEOLOGIA DEL PAISATGE	62
1.4.1. <i>La incorporació de l'espai als estudis arqueològics</i>	62
1.5. BIBLIOGRAFIA DEL CAPÍTOL 1:.....	67
CAPÍTOL 2. EL TERRITORI ANALITZAT	71
2.1. LES CARACTERÍSTIQUES IDEALS	71
2.2. L'ELECCIÓ DEL TERRITORI MÉS ADIENT	72
2.3. ELS LÍMITS DEL TERRITORI	74
2.4. LA DIVISIÓ DEL TERRITORI	77
2.4.1. <i>El primer sector: Les valls del Llobregat i de l'Anoia a la Depressió Prelitoral</i>	78
2.4.1.1. <i>El relleu i la hidrografia</i>	78
2.4.1.2. <i>El paisatge actual</i>	82
2.4.1.3. <i>El poblament i l'evolució dels principals nuclis de població</i>	85
2.4.2. <i>El segon sector. La vall baixa i el delta del Llobregat</i>	93
2.4.2.1. <i>La topografia i el paisatge</i>	93
2.4.2.2. <i>El poblament i l'evolució dels principals nuclis de població</i>	99

2.4.3. <i>El tercer sector. L'Alt Penedès</i>	110
2.4.3.1. La topografia i el paisatge	110
2.4.3.2. El poblament i l'evolució dels principals nuclis de població	113
2.4.4. <i>El quart sector. El massís de Garraf i la façana marítima</i>	122
2.4.4.1. La topografia i el paisatge	122
2.4.4.2. El poblament i l'evolució dels principals nuclis de població	126
2.5. BIBLIOGRAFIA DEL CAPÍTOL 2:.....	132
2.6. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 2	135
CAPÍTOL 3. LES FONTS D'INFORMACIÓ	137
3.1. LES FONTS BIBLIOGRÀFIQUES	139
3.1.1. <i>Les enciclopèdies i les obres generals</i>	142
3.1.2. <i>Les monografies locals</i>	144
3.1.3. <i>Els diaris i memòries de viatgers</i>	147
3.1.4. <i>Els repertoris de camins</i>	150
3.1.5. <i>Els itineraris per a excursionistes</i>	151
3.1.6. <i>Els estudis de caminaria</i>	153
3.2. LES FONTS DOCUMENTALS	154
3.2.1. <i>La documentació del segle XIX i l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona</i>	154
3.2.2. <i>La documentació d'èpoques anteriors al segle XIX recollida bibliogràficament</i>	160
3.2.3. <i>La documentació d'èpoques anteriors al segle XIX recollida en arxius i altres llocs</i>	164
3.3. LES FONTS CARTOGRÀFIQUES.....	168
3.3.1. <i>Els mapes i ortofotomapas actuals</i>	169
3.3.2. <i>Els mapes i plànols del segle XIX i inici del segle XX</i>	169
3.3.2.1. Els mapes de la Cartoteca de Catalunya	170
3.3.2.2. Els mapes de l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.....	173
3.3.3. <i>Els mapes antics, anteriors al segle XIX</i>	174
3.4. LES FONTS ARQUEOLÒGIQUES.....	175
3.4.1. <i>L'excavació directa</i>	176
3.4.2. <i>La prospecció</i>	176
3.4.3. <i>La bibliografia arqueològica</i>	178
3.4.4. <i>Els estudis sobre el patrimoni cultural</i>	179
3.5. LES FONTS TOPONÍMIQUES	182
3.5.1. <i>La bibliografia etimològica</i>	182
3.5.2. <i>La toponímia procedent de la cartografia</i>	185
3.5.3. <i>La toponímia procedent de la documentació</i>	186
3.5.4. <i>La toponímia procedent de la recollida directa</i>	187
3.6. BIBLIOGRAFIA GENERAL DE L'OBRA:	188
3.7. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 3	247
CAPÍTOL 4. L'ELABORACIÓ DE LA RECERCA	249
4.1. LES DIFICULTATS D'ESTABLIR UNA METODOLOGIA COHERENT I EL MÈTODE DE TREBALL ESCOLLIT	250
4.2. LA DELIMITACIÓ DEL TERRITORI I LA CREACIÓ D'UN PRIMER MAPA BASE	251
4.3. LA CAPTURA DE LA INFORMACIÓ SOBRE CAMINS I LA SEVA DESCOMPOSICIÓ EN UNITATS CONCRETES.....	253
4.3.1. <i>La informació prèvia i les unitats d'informació</i>	254
4.3.2. <i>La prospecció i la seva metodologia</i>	256
4.3.2.1. La preparació de les sortides.....	256
4.3.2.2. El treball de camp.....	256
4.3.3. <i>La morfologia dels camins</i>	257
4.3.3.1. La tipologia dels camins.....	258
4.3.3.2. Els elements afegits.....	261
4.3.4. <i>Nova informació prèvia per a les noves prospeccions</i>	264
4.4. LA GESTIÓ DE LA INFORMACIÓ.....	265
4.4.1. <i>La confecció d'una bases de dades amb el programa Knosys</i>	265
4.4.2. <i>La creació d'un Sistema d'Informació Geogràfica amb el programa MAPINFO</i>	276
4.4.3. <i>La creació d'un mapa base de camins tradicionals</i>	280

4.5. LA PERIODITZACIÓ DE L'EVOLUCIÓ DE LA XARXA VIÀRIA I L'ELABORACIÓ DELS MAPES	
CORRESPONENTS.....	281
4.5.1. L'aplicació del mètode "impacte i consolidació" al territori analitzat	281
4.5.2. La definició dels períodes resultants	282
4.6. EL SEGUIMENT CRONOLÒGIC D'ALGUNS CAMINS SIGNIFICATIUS	285
4.7. BIBLIOGRAFIA DEL CAPÍTOL 4:.....	288
4.8. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 4	290
CAPÍTOL 5. L'ÈPOCA ROMANA	291
5.1. INTRODUCCIÓ (EL TERRITORI IBÈRIC I LA CONQUESTA ROMANA)	291
5.1.1. La insuficiència de les fonts escrites.....	291
5.1.2. Les fonts arqueològiques	293
5.1.3. La xarxa de camins.....	296
5.2. LA ROMANITZACIÓ DEL TERRITORI. ELS NUCLIS DE POBLACIÓ	299
5.2.1. Els nuclis de població, segons els autors clàssics	301
5.2.2. Els nuclis de població segons els itineraris antics.....	305
5.2.3. Els nuclis de població segons l'arqueologia. Les villae	310
5.3. LA DOCUMENTACIÓ SOBRE VIES DE COMUNICACIÓ ROMANES	318
5.3.1. Els textos clàssics i els itineraris	319
5.3.2. Els mil·liaris	323
5.4. LES VIES DOCUMENTADES A LES FONTS I EL SEU ITINERARI. LA VIA AUGUSTA.....	328
5.4.1. Els estudis actuals sobre la via Augusta.....	328
5.4.2. La via Augusta, visió de conjunt.....	331
5.4.3. Els itineraris de la Via Augusta.....	333
5.5. ALTRES VIES ROMANES NO DOCUMENTADES EXPLÍCITAMENT	356
5.5.1. La via entre el pont del Diable i Vic	356
5.5.2. La via entre el pont del Diable i Lleida, per Prats de Rei	357
5.5.3. La via entre el pont del Diable i Sant Boi, és a dir, la via de la vora dreta del Llobregat	362
5.5.4. La via entre el pont del Diable i el Bages, per Montserrat	363
5.5.5. La via entre Barcelona i el Penedès, per Sant Boi de Llobregat	367
5.5.6. Les vies del Penedès	370
5.6. APROXIMACIÓ AL CONJUNT DE LA XARXA VIÀRIA ROMANA	377
5.7. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 5	379
CAPÍTOL 6. L'ANTIGUITAT TARDANA I L'ALTA EDAT MITJANA.	381
6.1. L'ANTIGUITAT TARDANA, MIG MIL·LENNI POC CONEGUT	381
6.1.1. La presència dels visigots.....	383
6.1.2. El període islàmic	384
6.2. EL PENEDÈS, FRONTERA ENTRE EL COMTAT DE BARCELONA I EL MÓN ANDALUSÍ	388
6.2.1. Les etapes de la ocupació.....	390
6.2.2. Les formes de la ocupació	392
6.3. ELS NUCLIS DE POBLACIÓ. ELS CASTELLS I LES PARRÒQUIES	393
6.3.1. Els castells	394
6.3.2. Les parròquies.....	395
6.3.3. Els límits de castells i parròquies. Cap el naixement dels municipis.....	398
6.4. LA DOCUMENTACIÓ SOBRE VIES ALTMEDIEVALS: CARTULARIS I DIPLOMATARIS.....	400
6.4.1. Els reculls de documentació més importants.....	401
6.4.2. La informació sobre vies de comunicació.....	403
6.5. ELS CAMINS DE LES RODALIES DE BARCELONA	407
6.5.1. La pervivència de la Via Augusta	408
6.5.2. Els altres camins.....	410
6.6. ELS CAMINS DEL LLOBREGAT CAP EL PENEDÈS.....	413
6.6.1. Del Llobregat al Penedès pel curs baix de l'Anoia	413
6.6.2. Del Llobregat al Penedès per la riera de Corbera.....	416
6.6.3. Del Llobregat al Penedès per la riera de Cervelló.....	417
6.6.4. Del Llobregat al Penedès per l'interior del massís de Garraf	419
6.7. ELS CAMINS DE MARTORELL CAP EL VALLÈS, EL BAGES I L'ANOIA.....	425

6.7.1. El camí de Martorell cap el Vallès per l'antiga via Augusta.....	425
6.7.2. El camí del castell de Sacama.	426
6.7.3. El camí del Bages per Collbató i Montserrat.....	427
6.7.4. L'antic camí carener de Piera i Calaf.....	429
6.7.5. El camí entre Martorell i Sant Boi	431
6.8. ELS CAMINS TRANSVERSALS DES DEL VALLÈS I EL BAGES CAP EL PENEDEÈS	434
6.8.1. El camí de Sant Salvador de les Espases a Collbató i Piera	435
6.8.2. El camí de Castellolí a Vallbona, Cabrera i Mediona.....	440
6.8.3. El camí d'Odena a Igualada	442
6.9. ELS CAMINS DEL PENEDEÈS.....	443
6.9.1. La pervivència de la via Augusta al Penedès.....	443
6.9.2. Els camins del riu de Bitlles	447
6.9.3. La carrerada General, o de la Segarra, fins el castell de Font-rubí i el coll de la Barraca	450
6.9.4. Els camins en torn a Olèrdola.....	453
6.9.5. El camí costaner, de Garraf al castell de Cubelles.....	464
6.10. APROXIMACIÓ A UNA VISIÓ DE CONJUNT DE LA XARXA VIÀRIA DEL TERRITORI A L'ALTA EDAT MITJANA	466
6.11. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 6	471

CAPÍTOL 7. LA PLENA I LA BAIXA EDAT MITJANA I L'EDAT MODERNA FINS AL SEGLE XVI 473

7.1. LA REVITALITZACIÓ DE LA VIDA ECONÒMICA. EL COMERÇ, LES FIRES I ELS MERCATS	474
7.2. ELS NUCLIS DE POBLACIÓ: LES VILES NOVES, LES POBLES I LES MASIES.....	477
7.2.1. Les cartes de població, les "Viles Noves" i les exempcions del domini feudal.....	478
7.2.2. Els altres nuclis de població. Les parròquies. Les pobles.....	482
7.2.3. Les masies	487
7.3. LA DOCUMENTACIÓ SOBRE VIES DE COMUNICACIÓ: CARTULARIS I DIPLOMATARIS. ELS PRIMERS CAPBREUS.....	489
7.3.1. Els reculls de documentació més importants.....	490
7.3.2. Els arxius	491
7.4. LA NOVA XARXA DE CAMINS GENERADA PER LES VILES NOVES AL PENEDEÈS.	493
7.4.1. El cas de Sant Sadurní d'Anoia.....	494
7.4.2. El cas de Vilafranca del Penedès	496
7.5. ELS CAMINS DE LES RODALIES DE BARCELONA.	499
7.5.1. Els camins de la part alta de la plana	500
7.5.2. El pont i la barca de Sant Boi de Llobregat	501
7.5.3. Els guals i les altres barques del Llobregat.....	503
7.6. ELS CAMINS DE LES RODALIES DE MARTORELL	508
7.6.1. El pont del Diable, pont de pedra o pont de Sant Bartomeu.....	508
7.6.2. La barca de Sant Andreu i el nou camí del Congost	509
7.6.3. Els altres camins a llevant del Llobregat	511
7.6.4. Els altres camins a ponent del Llobregat.....	512
7.7. EL CAMÍ RAL D'ARAGÓ, DE MARTORELL A IGUALADA.....	513
7.7.1. La creació del Camí Ral d'Aragó.....	513
7.7.2. El tram de camí carener, de Martorell a Piera	514
7.7.3. El tram de camí nou, entre Piera i Capellades.....	515
7.7.4. El tram del camí ral per la vall de l'Anoia.....	518
7.8. ELS CAMINS DE MONTSERRAT I DE L'ANOIA.	520
7.8.1. Els camins transversals i el camí romeu del Camp de Tarragona.....	520
7.8.2. El camí d'Olesa de Montserrat a Sant Sadurní d'Anoia, per la Beguda Alta.....	522
7.9. EL CAMÍ RAL DE VALÈNCIA I ELS ALTRES CAMINS DE L'ALT PENEDEÈS	523
7.9.1. El camí ral de València	523
7.9.2. Els altres camins penedesencs	527
7.10. ELS CAMINS DEL GARRAF	529
7.10.1. Els camins que comunicaven amb el Llobregat.....	529
7.10.2. Els camins que comunicaven amb el Penedès.....	533
7.10.3. El camí costaner cap a Tarragona.....	538
7.11. APROXIMACIÓ AL CONJUNT DE LA XARXA VIÀRIA A FINALS DE L'EDAT MITJANA	539

7.12. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 7	545
CAPÍTOL 8. LA XARXA VIÀRIA DELS SEGLES XVII I XVIII	547
8.1. UN PERÍODE POC CARACTERÍSTIC, PERÒ IMPORTANT	548
8.1.1. <i>La identitat del període</i>	549
8.1.2. <i>Els lents inicis del període</i>	549
8.1.3. <i>El final del període</i>	555
8.2. LA RENOVACIÓ DE L'ECONOMIA AGRÀRIA.....	557
8.2.1. <i>La irrupció dels productes americans</i>	558
8.2.2. <i>L'expansió del conreu de la vinya</i>	561
8.2.3. <i>Les primeres manufactures</i>	569
8.3. LES FONTS D'INFORMACIÓ SOBRE LA XARXA VIÀRIA D'AQUEST PERÍODE	571
8.3.1. <i>La investigació d'arxius en aquesta època</i>	572
8.3.2. <i>Els itineraris i repertoris de camins</i>	576
8.3.3. <i>Els llibres de viatgers</i>	582
8.3.4. <i>La cartografia, un instrument nou per a nosaltres</i>	583
8.4. LA NOVA XARXA DE CAMINS CARRETERES	589
8.5. LES MODIFICACIONS DEL SEGLE XVIII: DELS CAMINS RALS A LES CARRETERES	593
8.5.1. <i>La carretera de Barcelona al pont de Molins de Rei</i>	595
8.5.2. <i>La carretera del pont de Molins de Rei fins a Vilafranca per Ordal</i>	597
8.5.3. <i>La carretera del pont de Molins de Rei fins a Igualada pel coll del Bruc</i>	601
8.6. ELS CAMINS PREEXISTENTS I LES NOVES NECESSITATS. EL FINAL D'ALGUNS CAMINS	607
8.6.1. <i>El Baix Llobregat</i>	609
8.6.2. <i>L'Alt Penedès</i>	614
8.6.3. <i>El Garraf</i>	618
8.7. APROXIMACIÓ GLOBAL A LA XARXA VIÀRIA DEL SEGLE XVIII.....	620
8.8. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 8	627
CAPÍTOL 9. LA XARXA VIÀRIA DELS ÚLTIMS DOS TERÇOS DEL SEGLES XIX I DEL PRIMER QUART DEL SEGLE XX.....	629
9.1. DEFINICIÓ DEL PERÍODE.	629
9.1.1. <i>L'inici: La represa econòmica i la implantació del liberalisme burgès al medi rural</i>	630
9.1.2. <i>El final del període i de la investigació: Els tres primers decennis del segle XX. L'obra de la Mancomunitat de Catalunya</i>	632
9.2. ELS CONDICIONAMENTS ECONÒMICS I SOCIOPOLÍTIQS	634
9.2.1. <i>Els canvis en la propietat de la terra. Les desamortitzacions</i>	635
9.2.2. <i>Els canvis deguts a la Revolució Industrial. Les colònies industrials i les fàbriques</i>	638
9.2.3. <i>L'arribada del ferrocarril</i>	642
9.3. LES FONTS D'INFORMACIÓ SOBRE LA XARXA VIÀRIA	645
9.3.1. <i>L'Arxiu Històric de la Diputació Provincial de Barcelona</i>	645
9.3.2. <i>Els altres arxius</i>	655
9.3.3. <i>La bibliografia</i>	656
9.3.4. <i>La cartografia</i>	662
9.4. LA SITUACIÓ VIÀRIA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX I LES BASES PER A LA CONSTRUCCIÓ DE LA NOVA XARXA DE CAMINS I CARRETERES	666
9.4.1. <i>Els anys vint del segle XIX. La situació prèvia a la consolidació de la Diputació Provincial de Barcelona</i>	666
9.4.2. <i>Els anys trenta. Les primeres mesures de la Diputació i les obres en procés de construcció</i>	668
9.4.3. <i>Els anys quaranta. La generalització de la tasca de la Diputació</i>	675
9.5. LA CONSTRUCCIÓ DE NOVES CARRETERES I CAMINS PER LA DIPUTACIÓ. L'OBRA DE LA JUNTA DE CARRETERES.....	677
9.5.1. <i>La crisi de la segona guerra carlina i les reformes de 1848</i>	677
9.5.2. <i>L'obra de la Junta de Carreteres. La primera fase (1848 – 1857)</i>	679
9.5.3. <i>L'obra de la Junta de Carreteres. La segona fase (1857 - 1868)</i>	680
9.5.4. <i>La Junta de Carreteres i la creació d'una xarxa integral de camins veïnals</i>	684
9.6. LA CONSTRUCCIÓ DE CARRETERES I CAMINS DURANT LA RESTAURACIÓ	692
9.6.1. <i>La continuació en la construcció de carreteres provincials</i>	692

9.6.2. <i>Els camins veïnals i les noves carreteres a les estacions del ferrocarril</i>	699
9.6.3. <i>El manteniment de les noves carreteres i camins</i>	702
9.7. APROXIMACIÓ AL CONJUNT DE LA XARXA VIÀRIA A FINALS DEL SEGLE XIX	704
9.8. MAPES, GRÀFIQUES I IL·LUSTRACIONS DEL CAPÍTOL 9	709
CAPÍTOL 10. ANÀLISI HISTÒRICA D'ALGUNS CAMINS	711
10.1. EL CAMÍ RAL DE MARTORELL A IGUALADA PER PIERA I CAPELLADES	713
10.1.1. <i>Els llocs clau de l'itinerari</i>	713
10.1.2. <i>Els trams diferenciats</i>	718
10.1.3. <i>Interpretació històrica</i>	726
LA DEFECCIÓ DEL CAMÍ RAL	732
2. CAMÍ DE SANT BOI DE LLOBREGAT A VILAFRANCA	734
2.1. <i>Llocs clau</i>	734
2.3. <i>Interpretació històrica</i>	747
3) CAMÍ DE MARTORELL A MONTSERRAT PER ABRERA I ESPARREGUERA	755
3.1. <i>Llocs clau</i>	755
3.2. <i>Camí de Martorell a Montserrat, trams diferenciats</i>	759
3.3. <i>Camí de Martorell a Montserrat. Evolució històrica</i>	765
CONCLUSIONS	773
1. L'EVOLUCIÓ DE LA XARXA VIÀRIA EN EL SEU CONJUNT	775
2. LES OBSERVACIONS INTERESSANTS, PER PERÍODES	777
3. UNA OBSERVACIÓ FINAL	784